

AHŞAP MİMARLIĞIN NERESİNDE

Lale Filoğlu

Ülkemiz mimarlık kültüründe önemli bir geçmişe sahip olan bu değerli malzemenin mimarideki önemini, çağdaş yapılardaki yerini ve geleceğini, Y. Mimar Ersen Gürsel ve Y. Müh. Mimar Cengiz Bektaş ile ICOMOS Ulusal Ahşap Komitesi Başkanı ve Protim Solignum Senkron A.Ş. Genel Müdürü Emine Erdoğan ile Tasarım dergisi için tartıştık...

İstanbul'da geçen Nisan ayı sonunda "Ahşap, Mimarının Neresinde" adı altında gerçekleştirilen sempozyum, dikkatleri bir kez daha "yaşayan, nefes alan" bir yapı malzemesi olan ahşaba çevirdi. Organizasyon Komitesi Başkanlığı'nı Emine Erdoğan'ın gerçekleştirdiği sempozyuma katılım, gerek Türk gerek yabancı mimarları şaşırtacak yoğunlukta idi. İngiltere, Fransa ve İsrail'den çeşitli uzmanları, restoratörleri ve mimarları Türk meslektaşlarıyla buluşturan bu başarılı sempozyumun organizasyonunu, International Council on Monuments and Sites'in (ICOMOS) Türkiye ayağını oluşturan Uluslararası Anıtlar ve

Sitler Konseyi, "Ulusal Ahşap Komitesi" üstlendi, Başkanlığını Nevzat İlhan'ın yaptığı ICOMOS Türkiye Ulusal Komitesi'nin işbirliğiyle düzenlenen sempozyum sponsorluğunu ise TC Kültür Bakanlığı, Demyön, The Marmara, Ofset Yapımevi, Protim Solignum Senkron A.Ş., Tepe Kapı Doğrama ve Tepe Mobilya ile Vehbi Koç Vakfı yaptı. Ülkemiz mimarlık kültüründe önemli bir geçmişe sahip olan bu değerli malzemenin mimarideki önemini, çağdaş yapılardaki yerini ve geleceğini, Y. Mimar Ersen Gürsel ve Y. Mimar Cengiz Bektaş ile ICOMOS Ulusal Ahşap Komitesi Başkanı ve Protim Solignum Senkron

A.Ş. Genel Müdürü Emine Erdoğan ile Tasarım dergisi için tartıştık...

LALE FİLOĞLU- Ahşabı bir yapı malzemesi olarak nasıl değerlendiriyorsunuz? Beton, çelik ve yapay diğer bazı malzemelerle karşılaştırdığınızda özellikleri, avantajları ve dezavantajları neler?

CENGİZ BEKTAŞ- Benim asıl üzerinde durmak istediğim nokta ahşap duyarlılığı... İnsanın mermerle ya da betonla olan iletişimi başka, ahşapla olan iletişimi bambaşka. Ahşap, yaşayan bir malzemedir. Kokusu, dokusu son derece etkileyicidir. Betonda bir kalıp olayı var; kalıba gereken özeni gösterdiğiniz zaman oradan çıkan betonda da belki bir şeyler yaka-

layabilirsiniz. Ancak ahşap, sadece bir yapı malzemesi değildir. Kan dolaşımınız dahi ahşaptan etkilenir. Bir kere ahşap, yapı malzemelerinin içinde insana en yakın olanıdır. Betonarme, bir çeşit çevirmen yolu ile çalışmak gibidir. Halbuki ahşapta aracı yoktur. Eğer ahşabın yaşamakta oluşunu iyi algılamazsanız "çalışıyor" diye eleştirirsiniz. Halbuki onun nefes almasının, "çalışmasının"da yarattığı başka özellikler, avantajlar var. Ötedenberi ben, eski ustaları bulmaya, onlarla konuşmaya çalışıyorum. Bu ustalar ağacı keserken bile öyle incelikler gösteriyorlar ki...80 yaşındaki Buharalı Mustafa usta şöyle diyor:"Ağaca biz göz koyduk mu altı ay öncesinden onun tepesini alırız. Kesim için ayın uygun gününü bekleyeceksin, aylardan kasım olacak..."Gerçekten seve okşaya, ilişkiyi oraya kadar getirdiğiniz zaman ahşabın ömrü öyle 10 yıl, 20 yıl değil, 500 yıl!

EMİNE ERDOĞMUŞ- Katı bir mühendislik açısından bakılınca da ahşabın bazı avantajları var. Genel kanının aksine ahşap, ağırlığına göre en fazla yük taşıyan malzeme...Mesela "çalışır" deniyor, ama ahşap, çelik gibi sıcaklıktan etkilenmez. Ayrıca beton gibi de çatlamaz. Bu nedenle mesela ABD'de Avrupa'nın bazı yerlerinde büyük kalabalıkların yer alacağı salonlarda ahşap karkas kullanılır. Birincisi, o genişlikleri başka malzemelerle geçemiyorlar. 150 metrelik uygulama var; 250 metrelik proje var; bunu çelik ve betonla kolay kolay yapamıyorsunuz. İkincisi de ahşabın yangında aniden çökmemesi."Çabuk yanar" diye yanlış bir kanı yerleşmiş; ama bir sürü insanla dolu böyle büyük bir salonda yangın çıktığını düşünürseniz, çelik anında eğilebiliyor ve betonarme çöküyor. Halbuki ahşap bir saat yangına dayanıklı!

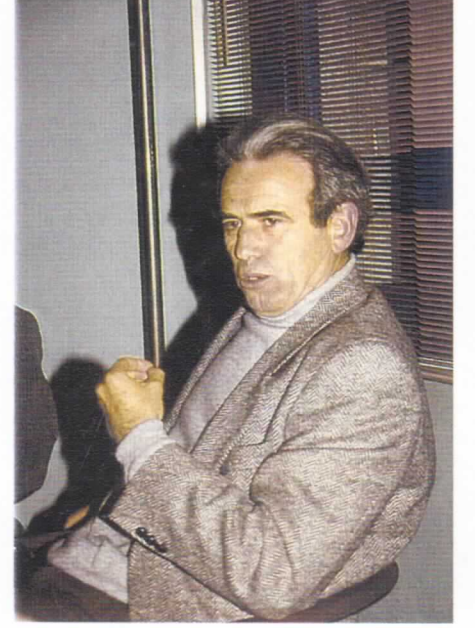
ERSEN GÜRSEL- Ben ahşabın bilinçsiz kullanımı üzerinde durmak istiyorum...Bugün ahşabı kullananlar, tamamen tesadüflere bağlı olarak malzemeyi alıyor ve kullanıyorlar. Her ne kadar ahşabın tüketim alanı artmış ise de ahşabı bilinçle kullanan kişiler gün geçtikçe azalmakta...Ne yazık ki, ahşap tasarımını iyi yapan

mimarlar ve mühendisler son derece az. Ahşap ustaları da giderek azalıyor. Günümüzde mimarların özgür ve sınır tanımaz tasarımlarına cevap veren yapı teknolojisindeki gelişmeler, sınırlı değerleri bulunan ahşabın, çelik, alüminyum, betonarme gibi yapı malzemelerinin ne yazık ki gerisinde kalmasına neden olmuştur. Diğer önemli bir konu da, ahşabın inşaatlarda başka malzemelerin desteği veya aracı bir malzeme olarak kullanılma alışkanlığının hala devam etmesidir. Ahşap, ustaların elinde çok geniş bir kullanım alanına sahip ve her amaca kolayca cevap veren doğal bir yapı malzemesidir. Her çağda, hemen her toplumda kullanılmış ve işlenmiştir. Bugün de, ister artisanal düzeyde, isterse endüstri ürünü olarak olsun, değişik ülke ve bölgelerde çok zengin bir yapı malzemesi olarak kullanılmaya devam edilmektedir. Her malzemenin kendine özgü özellikleri vardır. Malzemeleri birbirleriyle kıyaslamak yerine nitelikleri özünde kullanılmalarının daha doğru olduğu kanısındayım. Türkiye'de bugün ahşap çoğunlukla iç mekamlarda mobilya ile kapı-pencere malzemesi olarak kullanılmaktadır. Ahşabın yapının konstrüksiyon malzemesi olarak kullanılması, binanın niteliğine ve mimarın tercihinine bağlıdır. Endüstriye bağlı yeni yapay malzemeler çoğaldıkça, iyi ahşap ustaları ne yazık ki bir bir azalıyor. Ayrıca çoğu genç mimar, bu malzemeyi hiç mi hiç tanımıyor. Marangoz atölyesinde ki çıraklık günlerimde aklımın ermediği, babamın ağacı niçin okşadığıydı. Yıllar sonra bir konuşmamızda söyledi; ağacı işlemeden, makineye vermeden önce huyunu öğrenmek istermiş. O da bunu ustalarından öğrenmiş.

- Eski ahşap ustalarının yerini alan genç mimarların, ahşabı yeterince tanımadığı ve eğitim kurumlarımızda da ahşap mimariye yeterince önem verilmediği sık sık söylenir. Sizlerin bu konudaki görüşleri?

E. ERDOĞMUŞ - Az önce "Eski ustalar da kalmadı" denildi. Bugün yaşasalar da o eski ustalar da yanlışlar yapmaya başlayacaklardı. Çünkü 20. yüzyılda çıkan yeni malzemeler, yeni teknolojiler Türkiye'ye de girmeye

başladı. Olağanüstü vernikler, bo-yalar çıktı ve oldukça da pahalı sistemler bunlar. Mesela poliüretan ve poksi denilen sistemler hakikaten 50 sene evvel insanların düşünemeyeceği olanaklar getiriyor. Fakat o zaman o ahşabın çürümmesine neden oluyorsunuz; çünkü nefes almasını engelliyorsunuz. Açık havada kullandığımız zaman kısa bir sürede ultraviyolede çatlıyor. Benim tanıdığım çok eski ustalar bile bazen aldanıyorlar.

E. GÜRSEL -Ustalık ayrı mimarlık ayrı bir iştir. Bu nedenle mimarların ustaların yerini alması düşüncesine katılamıyorum. Fakat bu malzemenin özelliklerini bilmeden ve ahşap ustalarını tanımadan tasarım yapan mimarın acemiliklerini gösteren pek çok örnekle karşılaşabilirsiniz. Akademide hocalarımız bizlere çok şey öğretiler. Şimdilerde durum nedir bilmiyorum. Bugün ahşap çoğunlukla sıradan bir yapı veya dekorasyon malzemesi olarak kullanılmaktadır. Bu yumuşak huylu asil malzemenin "acemi" kullanıcıları biçimsel amaçları doğrultusunda malzemeye form vermek sevdasıyla moda olan her rengi, her türden ağacın üzerine koymaktadırlar. Ahşap kendisi de yaşayan, özgür bir yapı malzemesidir. Ona biçim vermek için geliştirilen kimyasal işlemler, unutulması ki bu malzemenin tüm özelliklerini ortadan kaldırmaktadır. Oysa ahşap yaşamayı sever, nefes almak ister.

C. BEKTAŞ- Üzerinde durmak istediğim çok önemli bir şey var: Ahşapla tasarlamak başka bir olaydır. Bizim piyasada çalışan mimarlarımızın çoğunda betonarme konstrüksiyon kavramı yoktur, yani çoğu zaman inşaat mühendisinin eline bırakılır bu iş. Halbuki ahşapla tasarlamayı öğrenen insanda bir kontrüksiyon kavramı vardır. Ahşabın yine çok ilginç bir başka noktası da şu: Betonarme yapı, taş yapı bir defalıktır; değiştirilmesi zordur. Hiç değiştirilmeyecek fonksiyonlarda yapılmasında yarar vardır. Ahşap ise öyle değil, son derece esnekliği olan bir malzemedir. Üzerinde yapamayacağım hiçbir değişiklik yok! Bu, kuşaklar arasında saygıyı da getiriyor. Bu kuşak bir sonraki kuşağı bağlamıyor. Benim yapmış olduğum betonarme bir evde oğlum, benim koşullarım altında yaşamak istemeyecek, istemiyorda zaten. İnsana en yakın malzeme derken bu özelliğini de unutmamak gerek...

E. ERDOĞMUŞ- Bu "değişkenlik" özelliği bazen ters anlaşıyor. Diyorlarki, Anadolu'da geçici süre için yapılan evler ahşaptan, diğerleri taştan inşa edilmiş... Ahşabın değiştirilebilir olması, onun kısa ömürlü bir malzeme olduğu anlamına gelmiyor. Diğer çağdaş 20.yy. malzemelerinden de çok daha uzun ömürlü. Mesela Batı'da, ahşap doğramanın hizmet ömrü 60 yıl... PVC doğramanın hizmet ömrünün ne kadar olduğu bilgisi ise henüz verilemiyor.

-Anadolu mimarisinde binlerce yıllık bir geçmişi olan ahşap, sadece evlerde değil, köprü, cami gibi yapılarda da ana yapı malzemesi olarak kullanılmış. Son 50-60 yıldır ise ahşap, ülkemizde bir yapı malzemesinden çok, dekoratif bir malzeme olarak ele alındı. Ülkemiz mimarisinde ahşabın kullanımının azalmasına yol açan etkenler sizce neler?

E.GÜRSEL - Tabii, çok katlı binalar gündeme geldiği zaman ahşabın fiziki özellikleri insanı zorluyor. Bugünkü toplu yapı üretiminde, ahşabın Türkiye'deki mevcut üretim alanına cevap vermesi mümkün değil. Ülkemizde ahşap standardı yok. Ahşap bir yapı inşa etmek istiyorsanız, ahşabı ithal etmeniz gerekli. Tüketim

alanının genişlemesi sonucu, ahşabın bütün kullanılabilir parçaları ayrıldıktan sonra, arta kalanlar yine hamur edilerek pano veya levha olarak çok yaygın bir şekile kullanılıyor. Beni en fazla ilgilendiren, ahşabı doğal haliyle yapılarda nasıl kullanabiliriz sorusu... Çünkü ben hala işlenmiş ahşabın talaş kokusunu duymak isterim. Ahşabı bugün, kapı-pencere de, ve çoğunlukla dekorasyon malzemesi olarak kullanıyoruz. Senta çıktı, marangoz atölyesinin tadı tuzu kaçtı. Ben bu malzemeyi doğal olarak kullananlardan yanayım. Hem üretimde, hem de endüstride ahşabın kullanma alanını geliştirecek teknoloji ülkemizde yoktur. Projenin ne zaman, ne şekilde uygulamaya geçeceğini çoğunlukla önceden kestirmek olanağı yoktur. Böyle olunca kullanmayı düşündüğümüz ahşabın sadece türünü belirtmekle kalmırız. Mühendislere, hesaplamalarında kullanılacak bilgileri vermemiz mümkün değildir. Sonuçta sıkışıp kalır, ithal malı ağaç kullanmayı tercih ederek iyi sonuç alacağımızı düşünürüz. Bana kalırsa bugün bazı yapıların strüktüründe ahşap malzemeyi kullanmak için çok kararlı olmak gerekir.

E. ERDOĞMUŞ- Ahşabın dekoratif amaçlı kullanımı arttı. Ancak, özellikle son 50 yıl içinde ülkemizde bir yapı malzemesi olarak kullanımı unutuldu. Sanırım 1930'larda çimento fabrikalarının kurulması ile birlikte betonarmenin subvansiyeye edilmesi

de bunun nedenlerinden biri... İkinci bir neden de, herkesin daha çağdaş, daha modern, daha endüstriyel malzeme kullanma sevdası!... Ahşap çok katlı bina yapılamamasına gelince... İngiltere'de beş katlı ahşap evler yapılmaya başlandı; üstelik daha da ekonomik oluyormuş...

C. BEKTAŞ- Avrupa ve ABD'de ahşap, yapı malzemesi olarak günümüzde oldukça yoğun bir şekilde kullanılıyor. Örneğin ABD'de evlerin % 9.5'i bir katlı, iki katlı ahşap... Yalnız Türkiye'de yaşadığımız bir başka problem de, bütün statik mühendislerinin ahşap inşaatı, betonarme ve çeliği hesaplar gibi hesaphıyor olmaları!... İstanbul'daki herhangi bir eski ahşap evi alalım, planını çizelim ve statik mühendisine verelim ve "Bunu ahşapla hesaplayın" diyelim. Sonuçta eski eve oranla iki kat daha fazla ahşap kullandıklarını görürsünüz. Ahşabın hesap yönetiminin farklı olması gerek. Eski evlerimiz, taşıyıcı yüzeylerle oluşturulmuş kafes konstrüksiyonlardır; bunun ayrı bir statığının olması gerek... Yıllardır bunun savaşını veriyorum. Biz ne yazık ki, ahşabı ekonomik biçimde kullanabilecek statik mühendislerinden yoksunuz. Yine ahşapla ilgili söylemek istediğim bir önemli nokta da şu: Bugün bir araştırma yapalım ve Türkiye'deki yapılarda kullanılan malzemelerin hangilerinin radyasyon, hangilerinin zehir yüklü olduklarını ortaya koyalım. O zaman insanlar, büyük hevesle kullandıkları malzemelerin aslında kendilerini zehirlemekte olduğunu görecektirler. Şimdi Alman araştırmacılara bakıyoruz, kerpici araştırıyorlar, ahşabı tekrar araştırıyorlar. Ama bizde bu araştırmalar yapılamıyor. Üniversite öğretim görevlisi bugün araştırma için para ayıramıyor; kitabı bile yok, yabancı yayınları da hi takip edemiyor. Hiçbir özel mimarlık bürosu da eğer biraz "Don Kişot" tarafı yoksa araştırmaya bütçe ayırmıyor.

- "Radyasyonlu malzemeler" konusu bizi, ahşabın çevre ile olan ilişkisine getirdi. Sizce mimaride ahşap malzeme kullanmak çevreci bir yaklaşım mı?

E. ERDOĞMUŞ- Batı'da yeni bir tez gelişmeye başladı: "Ahşap kullanma-

duğunuz zaman çevreyi kirletiyorsunuz..." Bunun iki nedeni var, birincisi ekolojik...Yani sera etkisi. Atmosferde karbondioksit fazlalaşıyor; ekolojik dengeler yavaş yavaş bozuluyor. Karbondioksiti azaltmak için de enerjiyi az kullanmanız gerekir.Ahşap, en az enerjiyle elde edilen malzemedir. Ancak "Ormanlar karbondioksit emiyor, bu yüzden de ağaç kesmeyin" diyenler var. Ancak unuttulan birşey var: Orman, genç olduğu zaman, yani yeni yetişen ağaç karbondioksiti emerek büyür, ama belli bir yaşa geldiği zaman bu işlevini orman yitirir. Onun için ormanı kesmek demek, onu korumak demek değildir. Belli sürelerde o ormanın ürettiği ağacın kesilip kullanılması, yerine yenilerinin dikilmesi lazım. Bir diğer nokta; ahşap yapıda ısı izolasyonu çok iyi olabildiğinden, binayı ısıtmak için daha az enerji kullanılıyor olması...Bütün bu nedenlerden ötürü ahşap kullanmak çevreci bir yaklaşımdır diyorum.

E. GÜRSEL- Ahşap bugün, hala gelişen teknolojilerin bir desteği ve aracı olarak kullanılıyor. İkincisi ahşabın bilinçsizce harcanması... Ahşabın gereksiz yere tüketilmesi, bir yerde ahşap üretim alanlarının tahrip edilmesi demektir. Ahşabın çevre ile olan ilişkileri konusunda bir başka tehlike ise ahşabı korumak, renk vermek veya biçimlendirmek için kullanılan katkılı malzemeler...İşte bunlar esasında çevreyi doğrudan kirleten kimyasal ürünlerdir. Yapay bir malzeme olan sunta ve benzerleri işlenirken çıkarıldığı kokularla başınıza ağırlar basar, insanı hasta edebilir.Çalışanların sağlığını doğrudan ilgilendiren bu durumun sorgulanması gerekir.

-Bilinçli bir orman işletmesine sahip ülkelerde, ahşap tüketiminden dolayı ormanların yok olması gibi bir tehlike yaşanmıyor. Örneğin ABD'nin, -sürekli tomruk ihraç etmesine rağmen- ormanlık alanlarında artış oluyor.

C. BEKTAŞ -Türkiye'de ise ithal tomruk yerli tomruktan daha ucuza geliyor. Çünkü biz gerçekten ormanları işletmeyi bilmiyoruz. Eğer ormanları doğru dürüst işletmeyi bilsek, ahşap doğal olarak en az enerjiyle elde edilen ve uygulanabilen çev-

reci bir malzeme oluyor. Her ağacın belli bir yaşı var. Aynı insan gibi.Örneğin Almanya veya başka bir Avrupa ülkesinde ormanlara baktığımız zaman, bir bölge açık yeşil,sonra daha koyu yeşil diye gider. Çünkü ağaçlar yaşına göre kesilir, bir diğer bölgesinde yenileri dikilir. Dolayısıyla orman sürekli çalışır, yaşar bunu yapmazsanız tümüyle ihtiyaçlar, işe yaramaz duruma gelir.

Çevrecilik açısından baktığımızda ahşabın bir kere doğrudan doğruya insana verdiği huzur olayı var. Yani kokusundan dokusuna kadar.Enerji tasarrufunu bir kenara bırakın, sadece bu özelliği bile yeterli benim için...

- Sayın Ersen Gürsel, bir süre önce İstanbul'da gerçekleştirilen "Ahşap Mimarının Neresinde" başlıklı sempozyumda siz, "Niçin Hala Ahşap" başlıklı bir bildiri sunmuştunuz. Konuşmanızda, hangi noktalar üzerinde durmuştunuz; kısa bir özet yaparmısınız?

E. GÜRSEL- Konuşma başlığını belirlemekte gerçekten çok zorlandım "Geleneksel malzeme olarak ahşap" gibi bir başlık da konabilirdi. Ama benim bu malzemeyi hala kullanıyor olmamın nedeni, bir geleneğin sürdürülmesi anlamında değildi. Doğrudan bir iletişim kurduğum için bu malzemeyi kullanıyordum. Nedir bu iletişim? Mekanın kuruluşundan yapının strüktürüne, çatının örtüsüne kadar, projenin başından sonuna kadar bu malzemeyle çok yakın ilişkim var. Bir de hepsinin ötesinde yapı bittiğinde heyecan verici bir tablo ile karşılaşıyorsunuz. Çünkü doğal bir malzemeyle bir ürün vermişsiniz.Ahşap daima bir ilgi odağıdır.Tasarımcıların hayal güçlerini geliştirmelerinde katkıda bulunur. Tasarımcıların eksikliklerini özgün nitelikleriyle hep kamufle eder. İyi kullanıldığında tasarımcının yüzünü ağartır, ancak kötü uygulamaları da yüzünüze vurur. Bu bakımdan ben hala ısrarla, ama belli konular çerçevesinde ahşabı kullanmayı tercih ediyorum. Konuşmamda da ağırlıklı olarak kendi yaptığım çalışmalara ilişkin örnekler gösterdim ve ahşap-usta-mimar ilişkileri üzerine bazı değinmelerde

bulundum. Her toplumda ustalarıyla varolan ahşabın dışa vurumculuğu, sadeliği, özgürlüğü altında bütünleşen gizi, çeşitli kullanım örneklerinde görülen ortak benzerlikler olduğunu, eskilerin bir zenginlik göstergesi olan ahşaba gizlemeyi hiç düşünmediklerini, böylece ahşap ustalarının geleneğini, bugün de görme olanağı bulduğumuzu söyledim. Ustalar yapılarıyla yaşar ve her zaman anımsanırlar.

Sanatçının kendine dönüşmesine, bireyselliğine olanak verir ama, mimarın da yapı üzerindeki sorumluluğunu sürekli kılar.İnşaat sırasında bir mimar olarak ahşapla her zaman iletişim kurabildiğim için kendimi bir seyirci gibi hissetmiyorum. Bu malzeme ile çalışmak bana her zaman heyecan vermiştir.İşte çevre dostu ve yılların yükünü taşıyan bu malzemeyi tercih ettiğimin nedenleri. *-Sayın Cengiz Bektaş, sempozyumda sizin konuşmanızın başlığı ise "Son Dönem Ahşap Uygulamalar" idi. Sizden de kısa bir özet alabilir miyiz?*

C. BEKTAŞ- Ben, tasarladığım ve uyguladığım birkaç örnek üzerinde durdum. Ama asıl değindiğim konu, neden ahşap kullanmanın herşeye rağmen daha doğru olduğuydu. Ahşaba ilişkin son derece yanlış kanılar yerleşmiş; bunları da ortaya koymaya çalıştım.